

מעדותו של חיים גולני על עבודת הכפייה במחנה קיוויולי באסטוניה

הביאו אותנו לקצה המזרחי ביותר של אסטוניה, שהיה כבוש בידי הגרמנים, למקום שקראו לו נארווה. במחנה נארווה היה סבי זאב ליון ובנו הצעיר יחזקאל כבר מספר חודשים לפני שאנחנו הגענו לשם. אותנו הביאו לתחנת הרכבת של נארווה, אבל לא הורידו אותנו. שם ניתקו מספר קרונות מהרכבת כולה. אותם השאירו בנארווה, כנראה כתגבורת למחנה הריכוז שהיה שם, ואת הרכבת עצמה החזירו לכיוון מערב לכיוון עיר הבירה טאלין (Talin). בצורה כזאת הם חילקו לאורך המסילה, לאורך הדרך הזאת, קרון או שניים, לפי תכנון מראש, כנראה, והשאירו את האנשים במחנות שכבר היו קיימים. אותנו, חמישה או ששה קרונות מהרכבת ניתקו בקיוויולי (Kivioli), מחנה ריכוז ששמו קיוויולי.

ש. זה באסטוניה עדיין?

ת. כן, זה במרכז אסטוניה. הורידו אותנו מהרכבת, הביאו אותנו למחנה שהיו בו גם גברים וגם נשים, בנפרד כמובן. סידרו אותנו במסדר ואמרו לנו שהובאנו למחנה הזה כדי לעבוד במפעלים, בבתי חרושת של הגרמנים, למאמץ המלחמתי שלהם. לא ידענו איזה בתי חרושת, מה טיב העבודה - שום דבר. המחנה היה בהנהלה של ס"ס. מפקד המחנה שמו וייזל. אוסטרי, נמוך, שרירי, כבן ארבעים. לרשותו עמדו קצינים, סמלים וחיילים מהס"ס. השומרים היו אסטונים - על המגדלים, מסביב לגדרות, עם כלבים. הם היו מהמיליציה האסטונית. בדיוק כמו שהיתה מיליציה לטבית וליטאית היו גם אסטונים שהיו לעזר לס"ס. אלה היו יחידות מיוחדות שתפקידם היה לשלוט ולטפל במחנות הריכוז. במחנה זה שיכנו אותנו בצריפים מעץ בשלוש קומות, כעין מיטות, הידועים, המפורסמים של שלוש קומות. זו הפעם הראשונה שטעמתי את הטעם הזה של שלוש קומות לישון. בכל תא כזה ישנו ששה גברים בשלוש קומות, לאורך כל הצריף.

ש. כמה אנשים הייתם שם?

ת. אנחנו היינו שם בערך 500 איש במחנה הזה, וכל זה נדחס בשלושה צריפים. מיד עם בואנו קיבלנו אותה מנת מזון ואז הפרידו אותנו מהבגדים שלנו שהבאנו מהבית.

ש. אתם עדיין בבגדים אזרחיים?

ת. אז הפרידו אותנו מהבגדים וציוו עלינו ללבוש את הבגדים המיוחדים של הפטלינגן, כך קראו לנו.

ש. מה זאת אומרת?

ת. הבגדים עם הפסים. הפטלינגה זה אסירים או עצורים. הבגדים האלה היו עשויים מתערובת של עץ ונייר. הבגדים הידועים עם הפסים כחול לבן.

ש. בגדי אסירים?

ת. בגדי אסירים: כובע כזה, חולצה מכנסיים ואת הנעליים עדיין השאירו לנו את הנעליים שלנו.

ש. מה קרה עם כל הרכוש שלכם שעוד היה אתכם - הדברים הקטנים: שעונים?

ת. מה שהצלחנו להביא איתנו הם אפשרו לנו להחזיק את זה בצריפים, כל אחד במקום לינתו, אבל אסור היה לנו ללבוש אותם כשאנחנו יוצאים החוצה. למחרת בבוקר סידרו אותנו במסדר וחילקו אותנו לקבוצות עבודה. אז שאלו, כבר בבוקר הראשון, אם יש בעלי מקצוע. הם הקריאו מספר בעלי מקצוע מבוקשים, כמו חייטים, סנדלרים. סנדלרות היו כמה סוגים של סנדלרות: סוליות, חלקים עליונים, פרוונים, כל הדברים האלה. מי שהתייצב הוציאו אותם החוצה והכניסו אותם לבית מלאכה שהוכן מראש בצריף ארוך, גדול. ביניהם היה גם אבי שהיה חייט. הם כבר מהיום הראשון התחילו לעבוד בשירות הגרמנים - המדים שלהם, המגפיים, כל מה שנחוץ. אני יצאתי עם קבוצת עבודה.

ש. למה אתה סווגת?

ת. שום דבר, אני הייתי פועל פשוט, שחור. יצאתי עם קבוצת עבודה.

ש. הם לא ניצלו את הידע שלך במסגרות, במתכת?

ת. לא התנדבתי יותר, כי בכלל מהרגע שיצאתי מהגטו, ידעתי שאם אני רוצה להישאר בחיים עלי להשתדל לא להתבלט, כמה שאפשר פחות, מכיון שהייתי נמוך ורזה. הייתי ילד, וידעתי שגורל הילדים זה למוות. השתדלתי לא לבלוט וגם לא להסתתר. הגעתי עם יחידת העבודה, הקומנדו שלנו לאתר בניה עצום, שעבדו שם אלפי פועלים מלאומים שונים. רובם היו שבויים רוסיים או מאולצי עבודה מרחבי אירופה כמו הולנדים, בלגים, צרפתים ואפילו גרמנים - אסירים פוליטיים - אלפי אנשים.

ש. איפה היה אתר הבניה הזה?

ת. האתר היה בקיווילי, בקצה השני של העיר. אני זוכר שהלכנו יותר משעה לכל כיוון ברגל. הכל היה ברגל כמובן.

ש. מה בנו שם?

ת. בנו שם מפעלים לייצור שמן מכונות.

ש. בניה גרמנית כמובן?

ת. בניה גרמנית. שמן מכונות למנועים.

ש. לצורך המלחמה?

ת. כן, לטנקים, למשאיות. שמנים. חומר הגלם היה אבן ביטומיט, שברוסית וגם בגרמנית הם קראו לזה סלניץ. האבן הזאת היתה ממש שמנה. במגע יד יכולת לחוש שיש בה שמן. פצלי ביטומיט. את זה היו מוציאים ממכרות, חוצבים את זה בקירות, מעלים את זה באמצעות סלים בידיים למעלה ושם שופכים את זה לתוך קרוניות, מהקרוניות למפעל, מתיכים את זה ומייצרים מזה שמן.

ש. כשאתם הגעתם המקום רק היה בבניה?

ת. לא, המפעל כבר עבד, אבל הם הוסיפו לבנות בניינים נוספים כדי להגדיל את התפוקה. תפקידי הראשון והאחרון במפעל הזה היה חציבה בתוך המכרה. היו מורידים אותנו במדרגות לולייניות לבטן האדמה. אנחנו עבדנו בעומק של 60 מטר מתחת לאדמה.

ש. המכרה גם היה במקום?

ת. כן.

ש. מכרה של אבן ביטומיט?

ת. כן, של אבן ביטומיט, שכפי שאמרתי, היו חוצבים, מעמיסים על קרונות, שורפים אותו בתהליך מסוים, מפיקים את השמן ואת האפר השרוף היו מובילים באמצעות כבל חשמלי עם קרונות ש-24 שעות ביממה הובילו את האפר ויצרו בקרבת מקום הר אפר מלאכותי, שעשן יום ולילה, הפיק גזים רעילים. אני עבדתי שם במפעל הזה, במכרות, עד שלמזלי הטוב בשלב מסוים נשלחתי להביא משהו, אני חושב לוחות או קרשים, ואמרו לי ללכת למקום מסוים שם אני אקבל את זה מהולנדים שעבדו שם כאנשי מקצוע בבניית הבניינים. הגעתי לשם, ביקשתי את הקרשים. קיבל אותי הולנדי אחד גבוה, בלונדי, פוזל קצת, עיניים כחולות.

ש. שמו?

ת. שמו היה הלמוט. לא זוכר את שמו השני. לא היינו במצב שיכולנו לשאול יותר מדי. הלמוט נתן לי את הקרשים ושאל לשמי.

ש. באיזו שפה דיברתם?

ת. בגרמנית. אמרתי לו את שמי, הוא ביקש את השם המלא, עם פרטי משפחה, בן כמה אני וזהו. בהזדמנות זו הוא נתן לי גם חתיכת בשר עם לחם, שאף אחד לא יראה ושלח אותי חזרה עם הקרשים למכרה. למחרת בבוקר כשהגעתי עם הקבוצה לעבודה הוא חיכה לי ויחד עם גרמני קרא בשמי וביקשו שאני אצא החוצה. אני הבנתי שזה לא יהיה רע. הבנתי שזה לטובה.

ש. מה היה מעמדו של אותו הלמוט ההולנדי?

ת. הוא היה מנהל עבודה.

ש. מטעם מי?

ת. מטעם - קראו לזה "צבא העבודה של גרמניה". בגרמנית קראו לזה "O.T" (Organization Todt). היו להם מדים מיוחדים. היו להם מדים בצבע חום בהיר. הם לא ענדו צלב קרס על השרוול אבל הם היו חלק, מין צבא עזר כזה, צבא של חיל הנדסה של הגרמנים. ש. השאלה - האם אותו הלמוט עבד מתוך כפיה או מתוך רצון והזדהות עם הגרמנים?
ת. הוא עבד מתוך כפיה - זה נודע לי אח"כ. הוא היה אסיר פוליטי ובגלל הכישורים, היכולת הטכנית שלו, הידע שלו בבניה, הוא התמנה למנהל עבודה ראשי במפעל הזה לצרכי הבניה.

האיש הזה, שהיה בערך פי שניים בגובה ממני, הוא גם היה גבוה יחסית למבוגרים. תאר לעצמך איך הוא היה מעלי.

ש. באיזה גיל הוא היה אז?

ת. הוא היה בן 35. לקח אותי - היה לו משרד בנוי מעץ, צריך מיוחד עם מפות, עם תוכניות של עבודה. אפילו טלפון היה לו שם במפעל. דבר ראשון הוא הכניס אותי לשם - היה שם תנור שדלק, תנור עצים קטן. הוא אמר לי להתחמם. אני מדבר על חורף '43. באסטוניה באותו זמן היה קבוע בין 30-35 מעלות מתחת לאפס. הוא אמר לי להתחמם. הוא נתן לי לשתות משהו חם ואוכל, הוא הכין לי משהו לאכול. הוא אמר לי: מהיום עד שתהיו פה, אתה תעבוד אצלי. שאלתי מה אני צריך לעשות והוא אמר: אתה תיישר מסמרים. יש לך איזה ידע במתכת? אתה יודע להחזיק פטיש? אמרתי: כן, עבדתי בגטו במתכת. בקיצור, הוא נתן לי - היו מביאים לי ערימות של מסמרים שהפועלים היו מוציאים מהתבניות של הבניה. ערימות, ממש ארגזים גדולים, ותפקידי היה לעמוד מהבוקר עד גמר העבודה בערב, ליישר מסמרים ולשים אותם לפי גדלים ולפי עובי, כל דבר בנפרד.

מקור: ארכיון יד ושם 0.3/8856